

Nieuw: verbeter de begeleiding van leerlingen met leesproblemen en dyslexie op school

Breng met de Dyslexiescan Voortgezet Onderwijs de stand van zaken in kaart

Veel scholen in het voortgezet onderwijs bieden begeleiding aan leerlingen met leesproblemen en dyslexie. Deze begeleiding kan op verschillende ondersteuningsniveaus plaatsvinden; van toetsfaciliteiten en extra instructie in de klas tot begeleidingslessen buiten de klas. Om alle ondersteuningsniveaus in het vo goed in te richten heeft het Stimuleringsprogramma Aanpak Dyslexie de Dyslexiescan Voortgezet Onderwijs ontwikkeld. Met deze scan als startpunt kunnen vo-scholen de 'eigen' stand van zaken in kaart brengen, passende verbeterlagen maken en duurzame implementatie realiseren.

Achtergrond

Scholen verschillen sterk in de wijze waarop leerlingen met leesproblemen en dyslexie worden ondersteund op school. Omdat er verschillende aspecten en personen (met eigen taken en verantwoordelijkheden) binnen en ook

In 2018 is het Stimuleringsprogramma Aanpak Dyslexie (www.dyslexiecentraal.nl) van start gegaan. Het Stimuleringsprogramma is opgezet op initiatief van het ministerie van OCW en wordt uitgevoerd door het Expertisecentrum Nederlands (EN) in samenwerking met Oudervereniging Balans en het Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie (NKD).

Het Stimuleringsprogramma beoogt scholen in het po en vo beter in staat te stellen om systematisch te werken aan het op een preventieve, integrale en effectieve manier aanpakken van leesproblemen en dyslexie. Door middel van tien actiepunten wordt hier gericht aan gewerkt, waarvan het stimuleren van verbetertrajecten er een is.

buiten de school zijn die invloed hebben op de kwaliteit van deze ondersteuning en daarmee ook de ontwikkeling van deze leerlingen, kan het ingewikkeld zijn om de wijze waarop dit is vormgegeven op school te evalueren en verbeteren. Om scholen hier handvatten in te bieden is de Dyslexiescan Voortgezet Onderwijs in het kader van het Stimuleringsprogramma Aanpak Dyslexie ontwikkeld. Dit is de opvolger van de Dyslexiemonitor vo en Quickscan vo die door het Masterplan Dyslexie zijn ontwikkeld.

Uitgangspunt

De Dyslexiemonitor en Quickscan (Klein & Kleijnen, 2004) vormden de basis voor de ontwikkeling van deze nieuwe scan. Uit het herziene Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs (Henneman, Bekebrede, Cox & de Krosse, 2013) kwam de inhoudelijke input voort, de Dyslexiemonitor en Quickscan waren immers gebaseerd op het Protocol uit 2004. Naast deze inhoudelijke kaders zijn implementatiekaders met onder andere inzichten vanuit de veranderkunde meegenomen.

*Toelichting verbeterdomeinen**

1. Onderwijs en begeleiding op Ondersteuningsniveau 1

Goed onderwijs met gedifferentieerde instructie en pedagogisch-didactische ondersteuning in de klas. Denk hierbij aan het realiseren van de afgesproken voorzieningen en het verzorgen van aangepaste toetsfaciliteiten.

2. Begeleiding op Ondersteuningsniveau 2

Docenten geven extra instructie en oefentijd binnen de reguliere lessen of extra begeleidingslessen, zoals keuzewerktijd. De dyslexiecoach evalueert voorzieningen en voert oplossingsgerichte coachingsgesprekken met leerlingen.

3. Intensievere begeleiding op Ondersteuningsniveau 3

Leerlingen krijgen taakgerichte begeleidingslessen van een interne of externe zorgspecialist gericht op het verbeteren van de lees- en spellingvaardigheid en de inzet van studiestrategieën.

4. Visie en missie

In de visie en missie wordt het belang van functionele geletterdheid ondersteund. Daarbij zijn de verschillende betrokken partijen zich er bewust van dat lees- en spellingproblemen en dyslexie belemmeringen vormen voor de leerling in onderwijs en maatschappij. Voor deze leerlingen zijn specifieke maatregelen nodig, zodat zij zich kunnen ontwikkelen naar hun capaciteiten.

5. Onderwijskundig beleid en uitvoering

Door middel van het onderwijskundig beleid worden de visie en missie vertaald naar het daadwerkelijke handelen. Hiervoor is onderwijskundig leiderschap en gezamenlijk opgesteld beleid noodzakelijk met daaraan gekoppelde

randvoorwaarden. Voorbeelden op leerlingenniveau zijn dat de begeleiding in alle lessen plaatsvindt en dat het bevorderen van competentie, zelfstandigheid en het welbevinden van leerlingen daarbij centraal staan. Op docentniveau is meerjarig beleid nodig om docenten te ondersteunen bij het realiseren van de gezamenlijk afgesproken aanpak.

6. Betrokkenheid leerlingen en ouders/verzorgers

Leerlingen en hun ouders worden gericht betrokken bij de vormgeving van de ondersteuning en bepaling van de faciliteiten. Hierbij wordt ook aandacht besteed aan wat van de leerling wordt verwacht. Ouders zijn op de hoogte van wat ze wel en niet kunnen verwachten van de school.

7. Interprofessionele samenwerking

De betrokken professionals van verschillende disciplines (zowel binnen als buiten de school) werken met elkaar samen om leerlingen zo mogelijk te kunnen begeleiden. Hierbij delen de verschillende professionals ook kennis met elkaar zodat een kruisbestuiving ontstaat.

8. Ontwikkeling en professionalisering

Op school vindt gerichte en doorlopende ontwikkeling en professionalisering plaats op een praktisch toepasbare wijze met als doel de structurele verbetering van de dagelijkse praktijk. De begeleiding en het beleid met betrekking tot leerlingen met dyslexie, maakt daar deel van uit.

*Een uitgebreide toelichting is te vinden in deel 3 van de Handleiding Dyslexiescan Voortgezet Onderwijs.

Om vanuit de antwoorden op de vragen van de scan tot daadwerkelijke verbeteringen te komen, zijn aan de scan verbeterdomeinen en aansturningsniveaus toegevoegd. De verbeterdomeinen geven aan op welke inhoudelijke domeinen de verbetering kan plaatsvinden en de aansturningsniveaus laten zien wie er aan zet zijn om de verbetering daadwerkelijk te realiseren. Meer informatie over verantwoording van de Scan is te lezen in de Handleiding Dyslexiescan Voortgezet Onderwijs (Dood, Rolak, Krikhaar & Kleijnen, 2020).

Aansturningsniveaus

Daar waar de Dyslexiemonitor en Quicksan zich vooral richtten op het operationele (docent, mentor) en tactische

(dyslexiecoach, dyslexie-/zorg-/ondersteuningscoördinator en schoolleider) niveau, neemt de Dyslexiescan ook het strategische niveau mee, namelijk de medewerkers van het schoolbestuur, Samenwerkingsverband Passend Onderwijs en de gemeente. Zo wordt duidelijk welk aansturningsniveau zich moet richten op eventuele verbeterlagen en de borging daarvan.

Verbeterdomeinen

Aan de hand van acht inhoudelijke verbeterdomeinen kunnen scholen gericht aan de slag met de verbetering van de (inrichting van de) begeleiding van leerlingen met lees-, spellingproblemen en dyslexie op school. Daarbij is het onderwijs en (extra) ondersteuning ingedeeld in drie

ondersteuningsniveaus. De andere domeinen hebben betrekking op wat er nodig is om de ondersteuningsniveaus optimaal te realiseren.

Waar bestaat de scan uit?

De scan bestaat uit een online tool (instrumenten.expertisecentrumnederlands.nl) en een handleiding (Dood, Krikhaar & Kleijnen, 2020). Op www.dyslexiecentraal.nl/doen/materialen/dyslexiescan-voortgezet-onderwijs wordt in een video uitgebreid uitgelegd hoe de online tool en het invullen van een scan werkt. In de handleiding staat de benodigde informatie om de Scan te gebruiken voor het in kaart brengen van de begeleiding van leerlingen met lees-, spellingproblemen en dyslexie. In bijlage 1 van de handleiding staat een overzicht van de vragen die worden gesteld. In Tabel 1 worden een aantal voorbeelden van vragen uit de vragenlijst weergegeven.

De Scan bestaat voor het grootste deel uit meerkeuzevragen waarop je kunt antwoorden of dit onvoldoende,

matig, voldoende, goed of uitstekend gaat. Mocht je geen informatie hebben over een bepaalde vraag, dan is het gelukkig mogelijk om te kiezen voor de knop 'Overslaan'. Hiermee geef je aan dat je geen zicht hebt op het gevraagde (zie ook figuur 2). Dit wordt ook meegenomen in de uitgebreide en praktische rapportage waarin de resultaten van de Scan worden weergegeven. In Figuur 1 en 2 wordt weergegeven hoe verschillende onderdelen van de rapportage eruit zien.

Je ziet daar dat het mogelijk is om de scan op verschillende manieren in te vullen. Je kunt de scan in teamverband tijdens een gesprek in vullen (optie 1, één iemand vult de scan daadwerkelijk in) en je kunt de scan als team gezamenlijk afzonderlijk van elkaar in vullen (optie 2). Verder kun je de scan een keer als demo zelf uitproberen door de scan alleen in te vullen (figuur 1).

De resultaten worden ook per vraag weergegeven (figuur 2).

Vraag	Aansturingsniveau	Verbeterdomein
Docenten praten met leerlingen met dyslexie over welke problemen zij bij hun vak ondervinden en welke ondersteuning en faciliteiten zij nodig hebben.	Operationeel	Onderwijs en begeleiding op Ondersteuningsniveau 1
Alle docenten volgen de schoolbrede afspraken over de toegankelijkheid van lay-out, wijze van toetsen, toetsroosters, taalgebruik en duidelijkheid van instructies bij toetsen.	Tactisch	Onderwijskundig beleid en uitvoering
Het schoolbestuur voorziet in actieve kennisdeling op het gebied van lees-, spellingproblemen en dyslexie, en heeft daarbij aandacht voor de doorgaande leerlijnen.	Strategisch	Ontwikkeling en professionalisering

Tabel 1. Voorbeelden van vragen in de Scan

Figuur 1. Weergave van radargrafieken voor de verbeterdomeinen in de rapportages naar wijze van invullen bij optie 1 (links) en optie 2.

Hoe kun je de scan gebruiken?

Eerste ervaringen uit de praktijk

Verschillende scholen zijn in de afgelopen tijd aan de slag gegaan met de Scan. Hoe twee van deze scholen dit hebben aangepakt, lezen we hieronder.

Bonhoeffer College, Enschede (school 1)

Bij het Bonhoeffer College (school voor mavo, havo en vwo) wilden ze weten waar ze staan en wat ze kunnen doen om de begeleiding van leerlingen met dyslexie nog verder te verbeteren. Ze bieden al RT (ondersteuningsniveau 3) en zorgen dat ze zichtbaar zijn voor de leerlingen als aanspreekpunt. Ze hebben als doel om de ondersteuning van leerlingen met dyslexie zo goed mogelijk in te richten, zodat de aanpak iets wordt waar ze de school ook echt mee in de etalage kunnen zetten. Ze hebben de Scan met zijn tweeën gezamenlijk in gesprek met elkaar ingevuld en hier ook echt even de tijd voor genomen. Dat vonden ze

lopen. Tijdens een training zouden ze hier graag mee aan de slag willen gaan.

“Wij raden de Scan ook aan aan andere scholen. We hebben ons dyslexiebeleid samen nog weer eens kritisch bekeken en zijn tot nieuwe inzichten gekomen.”

Hyperion Lyceum, Amsterdam (school 2)

Op deze school (vwo+) staat het dyslexiebeleid nog in de startblokken. Sinds vorig schooljaar is het Hyperion hard aan de slag om structuur aan te brengen in de begeleiding van leerlingen met dyslexie. In de praktische uitvoering van het beleid zijn al wel veel stappen gezet. Zo worden groepjes leerlingen met dyslexie buiten de klas begeleid met behulp van de DyslexieSleutels en worden er diverse toets- en examenfaciliteiten aangeboden. De zorgcoördinator en de dyslexiecoördinator, beide ook docent, hebben de Scan afzonderlijk van elkaar ingevuld. Achteraf gezien hadden ze dit graag samen willen doen en daar mogelijk

Figuur 2. Voorbeeld van de weergave van het resultaat op een losse vraag.

belangrijk, want je deelt dan meteen de informatie met elkaar. “Daarnaast kregen we ideeën voor verbeteringen aan de hand van de vragen. Deze konden we meteen met elkaar bespreken.” Bij het vertalen van de resultaten in de rapportage naar aanzetten voor verbeterlagen, hebben ze ook het beschikbare budget en wat ze er nu al aan doen meegenomen. Voor bijvoorbeeld meer begeleiding op ondersteuningsniveau 3 is helaas geen budget en de terugkoppeling naar het po wordt al ingezet met een jaarlijkse feedbackmiddag.

Het Bonhoeffer College wil de komende tijd vooral gaan inzetten op het verbeteren van de communicatie met de verschillende docenten over waar de leerlingen tegenaan

ook nog andere collega's bij willen betrekken, ook omdat je als individuele docent op een deel van de bevroegde informatie minder goed zicht hebt. Het gezamenlijk tijdens een gesprek invullen kan dan juist waardevol zijn. Op sommige punten komt de scan wat ambitieus over, zeker op deze school die net flink aan de slag is. Het niveau van de vragen kan in dat opzicht enigszins afschrikken. Wat meer toelichting bij de vragen zou hier een positieve bijdrage aan kunnen leveren¹. Dan zou je de Scan door docenten met uiteenlopende kennis en dus zelfs ook door beginnende docenten kunnen laten invullen. Het mooiste is het namelijk wanneer je bij het invullen veel docenten kunt betrekken en medewerkers op strategisch niveau. Dyslexiebeleid is

¹ Deze feedback is meegenomen en bij de vragen wordt nu meer toelichting gegeven zodat deze laagdrempeliger is om in te vullen.

Literatuur

Dood, C., Rolak, M., Krikhaar, E. & Kleijnen, R. (2020). *Handleiding Dyslexiescan Voortgezet Onderwijs*. Nijmegen: Stimuleringsprogramma Aanpak Dyslexie en Expertisecentrum Nederlands.

Klein, B. & Kleijnen, R. (2004). *Dyslexiemonitor en Quicksan Dyslexie*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Henneman, K., Bekebrede, J., Cox A. & Krosse, H. de (2013). *Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs*. Nijmegen/'s-Hertogenbosch: Masterplan Dyslexie.

namelijk niet iets wat alleen bij de dyslexiecoördinator en dyslexiecoach moet liggen, maar iets wat je met de school als geheel moet dragen. Dat laatste brengt de Scan ook in kaart: wat en hoeveel doen de verschillende betrokkenen al? De scan kan als startpunt dienen om hierover een goed gesprek te voeren. De informatie over het strategische niveau heeft immers niet elke collega paraat. Daarom is het belangrijk om collega's die op dat niveau zitten bij de analyse te betrekken.

Het Hyperion Lyceum gaat de komende tijd in principe door op de weg die de school vorig jaar al is ingeslagen en het dyslexiebeleid blijft hoog op de agenda. De scan heeft hen bewust(er) gemaakt van het belang om dit onderwerp op alle niveaus te bespreken en meer collega's in het proces te betrekken. Daarnaast heeft de scan hen een nieuwe impuls gegeven om weer meer prioriteit aan dyslexie te geven.

"Ik zou de scan kunnen aanbevelen, mits hij goed wordt gebruikt: dus samen invullen, met collega's die op diverse niveaus werken (van startend tot ervaren en van puur lesgevend tot leidinggevend en coördinerend). Het zou handig zijn als er tenminste één persoon bij is die meer kennis en expertise heeft m.b.t. dyslexie."

Korte bespreking van de voorbeelden

De scan is voor verschillende doeleinden te gebruiken, maar om hem een start te laten zijn voor een duurzaam verbetertraject (zoals hij bedoeld is) dan moet deze ingevuld worden door functionarissen op de onderscheiden niveaus (operationeel, tactisch en strategisch). De twee voorbeelden laten zien hoe er kleinschalig gewerkt is met de scan. Er is door een klein aantal personen ervaring opgedaan en dat is op zichzelf heel waardevol. Om echter daadwerkelijk iets te verbeteren zullen er structurelere stappen gezet moeten worden en zal de scan door (een groter deel) van het team

ingevuld moeten worden. De scan kleinschalig gebruiken, kan hier een mooie opmaat voor zijn.

School 1 heeft de scan met twee personen in onderling overleg afgenomen en beiden ervoeren dat het waardevol is om informatie met elkaar te delen. Zij willen de komende tijd vooral inzetten op het verbeteren van de communicatie met docenten en willen zich hier ook verder op gaan professionaliseren. Bij het vertalen van de resultaten in de rapportage naar aanzetten voor verbeterlagen constateren beiden, dat er bijvoorbeeld voor meer begeleiding op ondersteuningsniveau 3 geen budget is. Dat neemt niet weg dat het ook aan te raden is om in gesprek te gaan over noodzaak en nut en eventuele uitbreiding van de begeleiding op ondersteuningsniveau 3. Om hierover een afgewogen mening te vormen, is het noodzakelijk om de scan gezamenlijk met de personen in te vullen die aan de benodigde knoppen draaien. Dat geldt ook voor het genereren van draagvlak voor het verbeteren van de communicatie.

School 2 heeft de scan ingevuld met twee personen die de vragenlijst afzonderlijk hebben ingevuld. Ook dit is een heel goed initiatief, zo maken zij als coördinatoren kennis met de vragenlijst. Zij constateren dat ze de collega's graag hadden

Het is goed om de scan eerst kleinschalig te verkennen.

willen betrekken en dat ook het strategisch niveau vertegenwoordigd zou moeten worden. Zij stellen dat dyslexiebeleid niet iets is dat alleen bij de dyslexiecoördinator en dyslexiecoach moet liggen, maar iets dat je met de school als geheel moet dragen. Zo'n eerste kennismaking met de scan door de coördinatoren kan uitmonden in een plan om de scan gezamenlijk in te vullen. Hiervoor is draagvlak nodig en een goede voorbereiding, zoals in de handleiding van de scan is beschreven.

Met elkaar in gesprek

Zoals uit de ervaringen van beide scholen blijkt, is het goed om de scan eerst kleinschalig te verkennen. Beide tweetallen ervaren het gesprek en discussie tijdens of na het invullen als heel waardevol. In de weerbarstige praktijk blijkt het niet altijd mogelijk om de scan in gesprek gezamenlijk in te vullen. Je kunt er dan ook voor kiezen om de resultaten gezamenlijk te bespreken. Op beide gespreksmomenten leer je van elkaars ervaringen en kom je steeds meer op een lijn te zitten.

Om met de Scan echt het doel te bereiken zal eerst in teamverband de staat van de begeleiding van leerlingen met lees- en spellingproblemen en dyslexie in kaart moeten worden gebracht. Door dit gezamenlijk te doen, creëer je draagkracht om ook vervolgstappen te zetten. Betrek er daarom vooral verschillende collega's bij, naast een dyslexiecoach of dyslexiecoördinator, zoals docenten, schoolleider en ondersteuningscoördinator. Nog meer effect wordt gesorteerd als ook iemand van het strategische niveau zoals een medewerker van het bestuur of Samenwerkingsverband Passend Onderwijs, de scan invult. In deel 4 van de handleiding en in de rapportage wordt een gesprekskader gegeven voor het bespreken van de resultaten. In het gesprek ga je in op wat goed gaat en waar kansen liggen voor verbetering en of dit in de praktijk ook haalbaar is. Hierbij kun je denken aan vragen als:

- Zijn de docenten voldoende in staat (expertise, tijd, organisatievermogen) passend onderwijs en ondersteuning in de klas te geven aan leerlingen met lees-, spellingproblemen en dyslexie?
- Worden de ouders (op tijd) betrokken?
- Hoe nemen de schoolleider/het zorgteam hun rol met betrekking tot het onderwijskundig beleid? Is de rol- en taakverdeling helder?

De informatie uit het gesprek kun je vervolgens gebruiken voor verbeterlagen. In de handleiding worden aanwijzingen gegeven hoe je hier op een effectieve manier mee aan de slag kunt gaan. In de rapportage worden per verbeterdomein ook suggesties gegeven voor bronnen/publicaties die je hierbij kunt gebruiken. De scholen in dit artikel willen bijvoorbeeld aan de slag met het verbeteren van de communicatie met docenten. Hierbij kan gebruik worden gemaakt van het interprofessionele gespreksinstrument- en observatie-instrument voor kennisdeling en professionalisering bij talendocenten (zie in dit nummer van REMEDIAAL ook het artikel met meer informatie over begeleiding bij de moderne vreemde talen).

Zelf ook aan de slag?

Ga naar www.dyslexiecentraal.nl voor meer informatie over de Dyslexiescan Voortgezet Onderwijs. Schroom ook niet om externen bij de verbeterlagen te betrekken. Zij kunnen de benodigde ondersteuning bieden voor daadwerkelijk en blijvend maken van verbeterlagen. Mocht je behoefte hebben aan extra ondersteuning dan kun je contact met ons opnemen door te mailen naar info@dyslexiecentraal.nl. Ook voor vragen en feedback kun je contact met ons opnemen. Wij zijn benieuwd naar de ervaringen!

Over de auteurs

Christel Dood, MSc is junior onderzoeker/ontwikkelaar bij het Expertisecentrum Nederlands. Ze is betrokken bij verschillende projecten over dyslexie, leesmotivatie en leesvaardigheid, waaronder het Stimuleringsprogramma Aanpak Dyslexie en PISA.

Drs. Marzenka Rolak is orthopedagoog-generalist met een specialisatie op het gebied van dyslexie. Ze begeleidt scholen bij het opzetten en implementeren van dyslexiebeleid, ze geeft voorlichting en cursussen en verzorgt lessen voor leerlingen en studenten met dyslexie in het vo, hbo en wo.

Dr. Ria Kleijnen houdt zich al ruim 40 jaar in verschillende functies bezig met dyslexie. Ze is programmamanager van het Stimuleringsprogramma Aanpak Dyslexie en mede-auteur van de eerder ontwikkelde monitorinstrumenten (Quickscan en Dyslexiemonitor).

Met dank aan Sabine Balk van het Hyperion Lyceum en Gonnie Willemsen en Hermine Keur van het Bonhoeffer College.